

ЕКСПЕРТНИЙ АНАЛІЗ СТАТУТІВ ОКРЕМИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКІ ДІЮТЬ В УКРАЇНІ

Україна - багатоконфесійна держава з широкою плюралістичною структурою віросповідань. За п'ять останніх років кількість релігійних організацій зросла на одну третину і складає нині біля 18 тисяч релігійних громад понад 70 віросповідних напрямів.

Поряд з чисельним зростанням традиційних для України (в історичному контексті) конфесій, на її теренах значного розквіту набули нетрадиційні віросповідання (неорелігії), екзотичні культу найрізноманітніших релігійних відтінків, починаючи з прихильників РУНВіри, які намагаються відродити дохристиянські язичницькі традиції, до релігій неохристиянського та орієнталістського спрямування, езотеричних об'єднань, саєнтологічних рухів.

З урахуванням зазначеної обставини, а також процесів і змін у релігійному середовищі, українська держава зробила вагомі кроки в справі докорінної перебудови державно-церковних відносин, їх гармонізації, забезпечення правового статусу релігійних організацій, законодавчого обґрунтування і практичної реалізації норм, принципів свободи совісті, свободи релігії та церкви. Ці принципи знайшли своє законодавче закріплення в Конституції України, прийнятою Верховною Радою України 28 липня 1996 року (ст. 35), та в Законі "Про свободу совісті та релігійні організації" (1991 рік).

Конституція України, згаданий закон закріпили оптимальні демократичні параметри державно-церковних відносин, правові основи і гарантії, необхідні для послідовної і повноцінної реалізації свободи совісті, свободи релігії, які за своєю суттю відповідають вимогам міжнародних правових норм.

Важливою в контексті реалізації вимог Закону "Про свободу совісті та релігійні організації", права на свободу церкви є реєстрація статутів релігійних організацій, яка розглядається як форма набуття останніми правоздатності юридичної особи, а також постає як важливий структурний компонент правового статусу церкви (релігійної організації).

Правовий статус церкви як поняття в його соціологічному прочитанні характеризує становище юридичної особи - суб'єкта правових відносин, межі його функціональних можливостей в правовому полі держави.

З метою пошуку оптимальних шляхів удосконалення процесу реєстрації статутів релігійних організацій, усунення формалізму в цій важливій справі, приведення її у відповідність з основними вимогами Конституції України, Закону "Про свободу совісті та релігійні організації", проведено аналіз 30-ти статутів релігійних громад, центрів, монастирів, місіонерських товариств, братств, духовних навчальних закладів, поданих на реєстрацію в 1993-1996 роках. Зауважимо, що при аналітичній експлікації не ставилося за мету дати юридично-правову оцінку того чи іншого статуту (хоча і на це зверталася певна увага).

В загальній сукупності проведено аналіз статутів релігійних організацій 19 віросповідних напрямів, в тому числі 9-ти неорелігійних утворень (Церкви Христа, Божої Матері Преображаючої, Церкви останнього заповіту, Євангельської Церкви "Роза миру", "Сатья Саї Баба", "Тантра-Сангха", Центр Товариства Свідомості Крішни, Релігійна громада "Трисуття" (РУНВіра), християнська релігійна громада "Істина в Ісусі"). Територіально ці та інші релігійні організації, статuti яких були проаналізовані, діють у містах Рівне, Полтаві, Львові, Одесі, Запоріжжі, Києві та Київській області.

Лише в розрізі окремих нетрадиційних релігійних утворень була можливість ознайомитися з основами віровчення, сутністю і спрямованістю культової, обрядової та ритуальної практики, змістом вимог, правил, приписів, норм, які покладаються на адептів певного віросповідання.

Аналіз засвідчив, що всі статuti релігійних організацій, які зареєстровані в державних органах влади, в своїй основі відповідають вимогам Закону "Про свободу совісті та релігійні організації". В конфесійному "зрізі" зміст статутів (за незначним виключенням) - ідентичний. Найбільш чітко виписані положення статутів, на які акцентується увага Законом, саме у релігійних організаціях нетрадиційного спрямування.

Певний стандарт статутів, вироблений релігійними центрами окремих віросповідань, призводить до запису формальних положень, які в принципі не суперечать Закону. Навіть невеличкі сільські громади фіксують у своїх статутах положення, якими, як правило, послуговуються релігійні

центри, об'єднання, великі релігійні громади: право на заснування підприємств, створення асоціацій, друкарень, монастирів тощо.

Варто зазначити, що в окремих статутах, зокрема релігійних громад УПЦ, УПЦ КП, має місце некоректний запис положення про те, що "релігійна громада є юридичною особою у відповідності зі Статутом УПЦ, статутом громади" і т.п., однак не зазначається, що правочинність такого положення настає з моменту реєстрації (ст. 13). Не звертається увага в окремих статутах і на вимогу Закону, що членами релігійних громад можуть бути особи, яким виповнилося 18 років.

Зауважимо, що сам процес реєстрації релігійної організації є дуже важливим актом. Він за своєю суттю відбиває два взаємопов'язаних аспекти:

а). Держава, реєструючи релігійну організацію, бере на себе певні юридично оформлені обов'язки щодо неї: визнає її права, бере під свій правовий захист, створює умови для діяльності як повноправного суб'єкта правових відносин, надає можливості для її здійснення, встановлює межі суспільного функціонування релігійної організації.

б). Релігійна організація в контексті правового поля свободи релігії бере на себе (окрім можливостей, що надає держава) і певні обов'язки (ст.3), наприклад, діяти в межах, які визначив закон і нести відповідальність за свою діяльність.

В більшості проаналізованих статутів помітна тенденція більш повно зафіксувати свої права, можливості, однак відсутні положення про те, які ж обов'язки переймає на себе релігійна організація перед суспільством. Скажімо, Закон "Про свободу совісті та релігійні організації" встановлює певні обмеження релігійної діяльності в тій частині, що необхідна "для охорони життя, здоров'я і моралі, прав і свобод інших громадян" (ст.3). Закон наголошує, що "релігійні організації не беруть участі в діяльності політичних партій" (ст.5), не повинні "втручатися у діяльність інших релігійних організацій, проповідувати ворожнечу, нетерпимість до іновірців та невіруючих" (ст.5).

Із цих зауваг, встановлених Законом, постають і певні обов'язки релігійних організацій, які вони мали б зафіксувати у своїх статутах. Однак, тільки в статутах релігійної громади АСД (с.Шамраївка Київської обл.), протестантсько-просвітеріанської християнської громади "Благодать", релігійних об'єднань "Церква останнього заповіту" (Запоріж-

жя), “Тантра Сангха” (Одеса) зафіксовані положення про те, що вказані релігійні організації з “повагою і терпимістю відносяться до представників інших світоглядних орієнтацій”, будуть слугувати справі міжконфесійного миру і злагоди в Україні. Лише одна релігійна громада УПЦ КП (м.Київ) записала у своєму статуті положення (як свій обов’язок) не надавати своїх приміщень для проведення політичних акцій.

Аналіз не виявив конкретних положень, які б відображали зобов’язання релігійних громад, що впливають із змісту Закону “Про свободу совісті та релігійні організації”. Вважаємо, що на це слід було б звернути увагу у відповідних рекомендаціях державним органам, які здійснюють реєстрацію, а також надіслати відповідні роз’яснення керівникам релігійних центрів, об’єднань.

Звісно, положення “про діяльність в рамках законів України”, яке стандартно наявне в кожному статуті - правомочне. Однак, якщо релігійна організація буде брати на себе конкретні зобов’язання, які впливають з вимог Закону, потреб суспільної, духовної і моральної безпеки, то це лише підсилить їхню відповідальність і вагомість їх функціональної здатності. Адже в статутах зустрічаються записи, які фіксуються Законом “Про свободу совісті та релігійні організації”, в інших законодавчих актах, і їх дублювання не є обов’язковим. Так, у статуті релігійної громади помісної Церкви ХВС “Блага вість” (м.Київ) записано: “втручання в діяльність Помісної Церкви державних органів не допускається”. Це не є норма статуту.

Щодо процедури реєстрації статутів, зокрема нетрадиційних релігійних новоутворень, закордонних місій, то державними органами вироблена певна методика: експертна оцінка, аналіз основ віровчення, культової практики, становища віруючої особистості в контексті релігійних вимог і приписів того чи іншого віросповідного напрямку, набуття об’єктивної інформації щодо діяльності подібних неорелігійних культів за кордоном тощо. Ця методика певною мірою є продуктивною і вписується в законодавче поле не тільки України, а й міжнародних норм.

Сьогодні, коли Україна є повноправним членом Ради Європи, проблеми свободи релігії, діяльності релігійних меншин, реєстрації зарубіжних релігійних місій, неорелігійних утворень набуває своєрідного звучання в міжнародному правовому контексті.

Як уже зазначалося, поліконфесійність - важливий вимір духовного і соціально-політичного життя в Україні. Вона

є свідченням висхідного розвитку демократичних процесів у молодій державі. Закон “Про свободу совісті та релігійні організації” дає широкий правовий простір для релігійних організацій щодо реалізації ними права на свободу релігійної діяльності, свободу церкви, в т.ч. і релігійних меншин.

Сьогодні в суспільстві - в державно-політичному, релігійному (традиційному для України) середовищі йдуть дискусії щодо ступеня, меж допустимості діяльності на території України зарубіжних релігійних місій і проповідників неорелігійних кульів. В підходах до вирішення цієї проблеми існує значна поляризація думок - від повної заборони, до беззаперечного дозволу вільної, в рамках існуючих законів, релігійної місіонерської діяльності. Це дійсно складна проблема. Законодавчо (з урахування вимог міжнародного права) не може бути двох стандартів підходу щодо реєстрації, скажімо, традиційних і нетрадиційних релігійних громад закордонного походження. Це суперечило б зобов'язанням України, зокрема, щодо Міжнародного пакту про громадські і політичні права (ст.2, ст.18), Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості і дискримінації на основі релігії і переконань (ст.4, 6,7), Положенням Прикінцевого акту СБСЕ (ст. VII).

Однак, враховуючи вимоги міжнародних правових актів, держава має законодавчо регулювати діяльність закордонних релігійних місій, центрів, створюваних ними релігійних громад. Підпункт 3 статті II “Міжнародного пакту про громадянські і політичні права” фіксує положення у відповідності з яким “свобода сповідувати релігію чи переконання підлягає обмеженням, які встановлені законом і є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, як й інших основних прав і свобод”. Це положення практично дослівно зафіксовано у ст. 35 Конституції України. Грунтуючись на даному положенні, а також на вимогах Закону “Про свободу совісті та релігійні організації”, держава має дбати і про духовну безпеку (безпеку в духовній сфері суспільства), має приймати певні законодавчі, практичні кроки, які б захищали культурний простір України від релігійної експансії деструктивної спрямованості.

Саме розв'язання проблем духовної, в т.ч. психологічної і моральної безпеки має бути в основі конкретних дій державних чинників при вирішенні питань, пов'язаних із законодавчим статусом зарубіжних релігійних місій, проповідників, неорелігійних утворень закордонного

походження. При цьому початок їх діяльності має бути не формально заявним, а дозвільним. Своєрідна сертифікація діяльності закордонних релігійних організацій не суперечить міжнародним правовим актам про релігійну свободу і в тій чи іншій формі здійснюється в багатьох країнах світу.

Слід також зауважити, що набуття статусу юридичної особи релігійною громадою, в т.ч. неорелігійного культу, має бути пов'язане з певними взятими нею і зафіксованими в статутті зобов'язаннями, які виключали б будь-які деструктивні дії, психологічне насилля над особистістю і т.ін. В Закон слід внести доповнення, які б передбачали б конкретну відповідальність за антизаконні дії, за утаювання інформації від державних органів і неофітів щодо способу життя, а також особливостей культової практики, набуття адептами неорелігійних утворень соціокультурної ідентифікації в межах вимог і релігійних приписів.

Має бути внесено в Закон також доповнення про доцільність (у виняткових випадках) юридичної, релігієзнавчої і психологічної експертизи щодо практики культової діяльності окремих релігійних організацій, якщо наявна інформація про їх суспільну деструктивність, таку діяльність, що веде до пониження рівня духовної безпеки. З цього положення може випливати й можливість встановлення певного "випробувального терміну", продовження часу, відведеного Законом на реєстрацію.

Такі зауваги в Законі не повинні бути бар'єром на шляху реєстрації релігійних громад, вони мають стати першкою лише на шляху деструктивної діяльності. Тим більше, історія засвідчує, що будь-які заборони, гоніння не дають позитивних наслідків. Варто використати досвід зарубіжних країн, зокрема Франції, Англії в частині посилення державного контролю за діяльністю зарубіжних місій, проповідників, окремих неорелігійних громад, запобігаючи таким чином пропаганді насилля, жорстокості, приниженню людської гідності й руйнуванню особистості.

Законодавчі обмеження в рамках вимог міжнародних правових актів про релігійну свободу в сукупності з чітким, без насилля і упередженості, державним контролем, об'єктивним оперативним інформуванням населення про діяльність релігійних організацій, зокрема і неорелігійного спрямування, можуть бути продуктивними в контексті гуманізації державно-церковних відносин, забезпеченні духовної свободи в Україні.